

nashriëti IRFON
НАШРИЕТИ «ИРФОН»

Душанбе 1978

Dushanbe

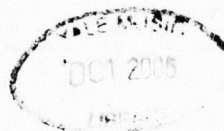
ТАРТИБДИҲАНДА
Қўрабой ОХУНОВ

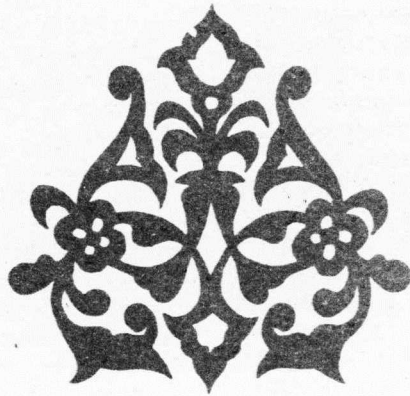
Рассом В. БЕЗУШКО
Rassom V. Bezushko

M
1825
T135
A2+

К $\frac{90304 - 805}{M 501(13) - 78}$ 172-78

© Нашриёти «Ирфон», 1978.

НАЗАРЕ БА ГУЗАШТАИ САНЪАТИ ТОЧИК*

Санъати тоҷик як таърихи бисёре қадиме до-
рад, ки мо аз кадом аср сар шудани вайро муай-
ян карда наметавонем. Ба мо ҳамин қадараш
маълум аст, ки дар навиштаҳои адабии ҳазор-
сола — дар шеърҳое, ки ба забони форсии ча-
дид — забони адабии тоҷик гуфта шудаанд, но-
ми чандин соҳоро мебинем ва тасвири базмҳо-
ро меҳонем (дар шеърҳои Рӯдакӣ, Дақиқӣ ва
Фирдавӣ). Машҳуртарини ин соҳа барбат¹,
чанг, шаҳноӣ (сурнай), рӯд² ва най мебошанд,
ки то имрӯз тоҷикон ин соҳоро кор мефармо-
янд.

Яке аз музикачиёни қадимии халқи тоҷик,
ки ҳазор сол пеш аз замони мо дар санъати то-
ҷик корҳои намоён ва номурданӣ кардааст ва
таърихи ҷаҳон то ҳол номи ӯро бо эҳтиром ёд
мекунад, устод Рӯдакӣ аст.

Устод Рӯдакӣ, ки ҳазор сол пеш аз ин забо-
ни адабии тоҷик ва адабиёти классикии тоҷик-
ро ба авҷи аъло расонида то имрӯз номи усто-
ди худро дар адабиёти умумӣ форсидабони
дунё нигоҳ доштааст, дар навбати аввал му-
риб-созанда буд. Ӯ дар вақти бачагии худ дар
кӯхистони Панҷакат, дар дараҳои Рӯдак ва
Панҷрӯд (Панҷрӯдак) барбат ном сози худро ба
даст гирифта нағмасарой мекард. Ин бачаи кӯ-
ри модарзод* ки ғайр аз торнавозӣ машғулияти
дигаре надошт, аввалин илмҳои шоирӣ худро
ҳам аз овози сози худ гирифта буд ва сози худ-

ро дар ҳар мақом ва нағма, ки менавохт, му-
вофиқи оҳанги он нағма ва мақом шеъре ҳам
мегуфт.

Инкишоф ва сабзиши таланти шоирӣ ус-
тод Рӯдакӣ бо инкишоф ва сабзиши таланти му-
зикантиаш баробар рафт ва ҳар қадар ки ӯ дар
шеър ба қуллаҳои баланди санъат расида бо-
шад, ҳамон қадар дар музика ҳам ба қуллаҳои
баланди санъат расидааст. Ӯ чунон ки дар шеър
шаклҳои нав ба нав (ғазал, қитъа, маснавӣ) ба-
роварда бошад, инчунин дар музика ҳам чизҳои
тоза ба тоза эҷод кард. Аз эҷодиёти музикавии
устод Рӯдакӣ чизе, ки ба мо маълум аст ва то
ҳол ҳамаи халқҳои Осиёи Миёна ва шарқӣ на-
мавозанд, яке тарона, дуввум уфар аст. Тарона
ҳавоест, ки дар фуруварди ҳар мақоме аз
Шашмақом, мувофиқи оҳанги он мақом бо
рубой хонда мешавад. Уфар як навои резнаво-
зест, ки дар фуруварди ҳар хониш барои рақс
навохта мешавад.

Аз эҷодиёти устод Рӯдакӣ будани тарона дар
«Матлаъ-ул-улум ва маҷмаъ-ул-фунун»* ном
китоб қайд шудааст (с. 261, сатри 10). Аз эҷоди-
ёти устод Рӯдакӣ будани уфар аз ҳамин ҷо маъ-
лум аст, ки то ҳол тоҷикони Панҷрӯд (Панҷ-
рӯдак) қабри ӯро «Мазори уфори» (уфари) мено-
манд.

Донишманди ҷаҳонии тоҷик Абӯалӣ ибни
Сино (980—1037), ки дар ҳамаи илмҳои замони
худ саромади уламои он замон шуда, дар илми
медицина ва табиёт шӯҳрати ҷаҳонӣ пайдо
кардааст, музикаро ҳам аз назари худ дур на-
гузошта буд. Ӯ «Донишнома» ном китоби худ-
ро, ки ба забони тоҷикӣ навишта буд, ба панҷ
илм — мантиқ, табиёт, ҳайат, мусиқӣ (музика)
ва илми берун аз табиат бахшида аст.

¹ Барбат — дар луғат синаи мурғобӣ аст, аммо дар
музика номи як сози мурғобимонанд аст, ки ҳоло тоҷи-
кони кӯхӣ панҷтор меноманд.

² Рӯд — ҳар сози тордор, ки тораи сим ё абрешим
абуда, аз рӯдаи барра бошад.

* шарҳи калима ва номҳое, ки бо ситорача (*) ишора
шудааст, дар ҷилди XI «Куллият»-и С. Айни омадааст.

Ин донишманди бузург дар ин таълифи худ музикаро ба қатори илмҳои ҳақиқӣ дароварда аст, ки ин кор ба музика чӣ қадар аҳамияти калон ва дараҷаи аъло додани ўро нишон медиҳад.

Абӯалӣ ибни Сино бо баён кардани назариёти музика қаноат накарда дар амалиёти ин ҳунар ҳам таҳассус пайдо кардааст ва ҳатто «Шаҳноӣ» (сурнай) ном олоти музикаро ихтироъ кардааст, («Матлаъ-ул-улум», саҳифаи 261, сатри 2) ки то имрӯз тоҷикон ва ҳамаи халқҳои Осиёи Миёна менавозанд. Аз рӯи қавли мутахассисони «Шашмақом», Ироқи Бухоро танҳо бо сурнай пурра навохтан мумкин аст.

Дар замони сомониён Ҳаким Абӯҳафси Сугдӣ (Самарқандӣ) «Мушиқор» ном як созои ихтироъ кардааст* («Матлаъ-ул-улум», с. 261, сатри 3—4). Ин ҳакими донишманд шакл ва номи ин сози худро аз афсона гирифтааст. Дар афсона нақл мекунанд, ки гӯё мушиқор ном як паррандаи дарозминқори минқораш пурсӯроҳ будааст, ки ҳар гуна ҳавоҳои пурсӯзу гудозро менавохтааст.

Ҳакими мазкур як сози минқоршакли пурсӯроҳ сохта, номашро «Мушиқор» номидааст.

Устод Рӯдакӣ, Абӯалӣ ибни Сино ва Ҳаким Абӯҳафси Сугдӣ барин шоирон ва олимони бузург, ки дар санъати музикавии халқи тоҷик ин қадар ҷиддиёна шуғл карда, дар вай эҷодҳои тоза ба тоза илова намудаанд, албатта ин кори худро бе ҳеҷ асос накардаанд ва тасодуфан ин санъатро аз нестӣ ба ҳастӣ наёвардаанд. Балки ин фактҳо ҳаминро нишон медиҳанд, ки на танҳо дар замони олимони мазкур дар байни халқи тоҷик барои санъати музика заминаи васеъ буд, балки инро ҳам нишон медиҳанд, ки халқи тоҷик дар ҳамаи вақт ба як музикаи таърихӣ соҳиб буд. Ҳарчанд бо ҳуҷуми арабҳо санъати музикавии халқи тоҷик монанди дигар маданиятҳои миллиаш як дараҷа хароб шуда аз сабаби бозистода бошад ҳам, бо пайдо шудани истиқлоли милли боз ба роҳ даромад ва пеш рафт.

Факти тамоман аз байни халқ бе ҳеҷ тарбияву таълими мактабӣ расидани устод Рӯдакӣ барин як санъаткори бузург ҳам аз хусусиятҳои миллии халқи тоҷик шуда рафтани санъати музикаро нишон медиҳад. Баъд аз сари устод Рӯдакӣ, Абӯалӣ ибни Сино ва Ҳаким Абӯҳафси Сугдӣ ҳам, кор кардан дар назариёт ва амалиёти санъати музикӣ бурида нашуд. Баъд аз замони шоирон ва олимони мазкур ҳам, дар ҳар асру замон ҳар шоири забардаст ва олими донишманд, ки аз байни тоҷикон мерасид, дар ин соҳа камубеш хизмат мекард ва беҳабар мондан аз санъати музикаро яке аз камбудихои сифати инсонӣ ва дониши худ мешумурд. Чунончӣ, Абдурахмони Ҷомӣ*, Хоҷа Абдулло Марвориди Ҷиротӣ, Ҳофизӣ Убоҳӣ (Балхӣ), Сайфии Бухорӣ, Биноии Ҷиротӣ ва Зайниддин Маҳмуди Восифӣ барин олимони ва шоирон дар ин соҳа хизматҳои намоён кардаанд ва дар замони наздик ба мо Аҳмади Калла* ва Исо-Маҳдум* барин олимони ва шоирони донишманд ҳам дар илм ва амалиёти музика таҳассус пайдо карда «адвор» (нота)-ҳои нав навиштаанд.

Яке аз олимони машҳури тоҷикон Мавлавӣ Ҷаллолиддини Балхӣ аст, ки бо унвони «Мав-

лавии румӣ» шўҳрат ёфтааст (1208—1274). Ин одами бузург «Маснавӣ»-и худро бо тасвири най сар мекунад ва мегӯяд:

Бишнава аз най чун ҳикоят мекунад,
В-аз ҷудоӣҳо шикоят мекунад;
«К-аз наистон то маро бубридаанд,
Аз нафирам марду зан нолидаанд.
Сина хоҳам шарҳа-шарҳа¹ аз фирок,
То бигўям шарҳи дарди иштиёқ...
Ман ба ҳар ҷамъияте нолон шудам,
Ҷуфти хушҳолону бадҳолон шудам...»
Оташ аст ин бонги ною нест бод,
Ҳар ки ин оташ надорад, нест бод!..

«Шашмақом» як комплекти ҳавоҳои классикӣ буда, то имрӯз дар Осиёи Миёна — дурусттараш дар Тоҷикистон ва Ўзбекистон мавҷуд аст ва дар нотаи европавӣ ҳам гирифта шудааст, ки бо ин кор дар таърих пайдор мондани вай таъмин ёфтааст.

Аз тарафи кадом халқ ё кадом кас ва дар кадом аср эҷод карда шудани «Шашмақом»-ро муайян кардан тадқиқоти илмӣ ва таърихӣ бисёреро талаб мекунад. Аммо ҳамин қадараш маълум аст, ки «Шашмақом»-и мо ба «Дувоздаҳмақом»-и Эрон ва Ҳиндустон алоқаманд аст. Муштарак будани бештарини номҳои ҳавоҳои, ки дар комплекти «Шашмақом» ва «Дувоздаҳмақом» дохиланд, ин алоқаро нишон медиҳад.

Аммо дар вазъи терминҳо ва таснифи ҳавоҳои кадоми ин халқҳо аз он дигарашон ғайб бурданро муайян кардан низ душвор аст. Фақат чизе, ки ба ҳақиқат наздик аст, ин аст, ки бо ҳар кадоми инҳо дар ин кор аз он дигарашон истифода карда бошанд ва бо роҳи ғайббарӣ аз якдигар ва бо меҳнати коллективии ин халқҳо «Шашмақом» ва «Дувоздаҳмақом» шакли ҳозираашро гирифта бошад.

Ба ҳамаи ин мо бо ҷасорат гуфта метавонем, ки «Шашмақом» бо шакли ба шўъбаҳои ҳадаш дар Осиёи Миёна мувофиқи завуқ ҳаваси халқҳои ин ҷо сохта шудааст. Аммо аз номҳои бештарин ҳавоҳои, ки дар комплекти «Шашмақом» дохиланд, тахмин кардан мумкин аст, ки дар эҷод ва ташкили «Шашмақом» хизмати аввалинро тоҷикон кардаанд. Чунон ки ҳуди калимаи «Шашмақом» тоҷикӣ аст, инчунин «Рост», «Ироқ», «Бузург», «Ушшоқ», «Савти ушшоқ», «Ҳусайнӣ», «Дугоҳи Ҳусайнӣ», «Зангӯла», «Наво», «Сарахбори наво», «Дугоҳ», «Сегоҳ», «Чоргоҳ», «Панҷгоҳ», «Насруллоӣ», Наврӯзи хоро», «Наврӯзи Аҷам», «Савора», «Сабо», «Бебокча», «Мискин», «Тарона» барин калимаҳои, ки номҳои ҳавоҳои «Шашмақом» ва шўъбаҳои вайанд, низ тоҷикианд.

Маънии ин гап ин нест, ки «Шашмақом»-ро бо шакл ва мазмуни ҳозирааш танҳо тоҷикон сохтаанд. Балки ҳарчанд дар эҷоди «Шашмақом» хизмати аввалинро тоҷикон карда бошанд ҳам, дар тақмили вай ёрии халқҳои дигари Осиёи Миёна расидааст. Хусусан донишмандон ва музикашиносони ўзбекон ҳам дар тақмили «Шашмақом» хизмати калон кардаанд. Чунончӣ олим ва шоири бузурги ўзбек — Алишер На-

¹ Шарҳа-шарҳа — порча-порча, пора-пора.

вой худ дар музика тахассус пайдо карда, дар ин бора китоб навиштааст ва бо ёрии моддӣ ва маънавии худ аз ўзбекон ва тоҷикон музикашиносҳои бисёреро расондааст ва дар ин бора китобҳои бисёре нависондааст*.

«Шашмақом», чунончӣ баъзеҳо гумон мекунам, махсуси табақаҳои болоии халқ нест. Балки аз «Шашмақом» назар ба табақаҳои болоӣ одамони табақаҳои поёнӣ — оммаи меҳнаткашон зиёдтар завқ мегирифтанд. Ман ин нуқтаро бо хотироти худ исбот карда метавонам: базмҳои дойрагии шашмақомхонӣ дар шаҳр ҳам мешуд, дар қишлоқ ҳам. Ман дар ҳар кадоми ин базмҳо ба сифати як тамошобин бисёр иштирок кардам. Базмҳои шаҳр, ки бештарин тамошобинони онҳо аз мардумони табақаи болоӣ буд, одатан пурғалогула ва сершавқун мешуданд, ки одам аз музика дуруст баҳра бурда наметавонист. Аммо дар базмҳои қишлоқ, ки тамошобинони онҳо ба эътибори аксарият деҳқонони меҳнаткаш буданд, ба ғайр аз овози соз ва созанда дигар садое шунида намешуд. Агар дар як базми қишлоқ масалан, дусад кас бошад, ҳамаи онҳо мисли он ки дар он ҷо касе набошад, сар ҳам карда, хомӯш менишастанд. Агар касе ягон ҳаракати бечӯ ё сурфаи баланд кунад, дар он вақт аз ғӯшае як садо мебаромад: хомӯш!

Деҳқонони тоҷик, ки шабона ба заминронӣ мебаромаданд, дар киштзор, дар вақти кор шашмақомхонӣ мекарданд. Агар як ҷуфтон аз ҷое ҳавоеро сар кунад, ҷуфтонии дигар, агар даҳ таноб замин аз вай дуртар бошад ҳам, ба ў ёрӣ меод ва дар авҷҳои баланду дароз, ки барои вай одатан овози як кас кифоя намекард, ин ҷуфтонон ба ҳамдигар ҳамовозӣ мекарданд*.

* * *

Санъати музикавии халқи тоҷик, ки сахнаро дар ҷӯшу хурӯш меорад, ҳавоҳои халқии ўст. Сарчашмаи асосии ҳавоҳои халқии тоҷик худ халқ, хусусан халқи кӯҳистонии тоҷик аст, ки ин сарчашма мисли чашмаҳои кӯҳӣ ҳамеша фаввора зада, ҳавоҳои тоза ба тоза бароварда истодааст.

Халқи кӯҳистониро, гуфтан мумкин аст, ки зану мард қариб ҳама шоир, ҳама созанда, ҳама навозанда, ҳама хонанда ва ҳама раққосанд. Фарзандони халқи кӯҳистонии тоҷик баробари ба пой даромадан ва забон баровардан музиканавозӣ, сурудхонӣ, шеърӣ ва раққосиро машқ мекунам. Барои ин сухани мо писарони хурдсоли санъаткори машҳури тоҷик Шариф Ҷӯраев* ва даҳҳо писарчагон ва духтарчаҳо, ки барои иштирок кардан ба Декадаи санъати тоҷик аз Кӯҳистони Бадахшон — аз Помир омадаанд, мисол шуда метавонанд.

Санъати музикавии халқи тоҷик чунон шӯрангез, чунон таъсиромез, чунон шавқовар ва чунон рӯҳпарвар аст, ки шунавандагонро ба ҷӯшу хурӯш меоварад ва ба онҳо шавқу ҳавас мебахшад.

Як хусусияти санъати музикавии халқи тоҷик дар ин аст, ки бештарин шеърҳои, ки дар онҳо ҳавоҳо хонда мешаванд, халқӣ буда, аз тарафи бастакорон ҳавоҳо гуфта шудаанд.

Санъаткори машҳури халқи тоҷик — Шариф Ҷӯраев бошад, анъанаи устод Рӯдакиро аз

худ акс мекунонад ва ў дар вақти навохтани панҷтор бо танбӯри садафқории худ шеърҳои классикона мегӯяд...

Мо дар ин ҷо дар бораи номҳо ва мазмунҳои ҳавоҳои халқии тоҷик чизе намегӯем ва ба болои ин масъала намеистем, чунки бештарини инҳоро хонандагон дидаанд ва мебинанд ва маънии номҳои онҳоро ҳам медонанд. Аммо бар болои «Рок» як қадар истодан меҳомем, ки ин калима ба ҳамаи хонандагони мо бегона аст ва тарҷумаи муайяни вай ҳам то ҳол на дар забони тоҷикӣ ва на дар забони русӣ нест.

«Рок» (rog) аз забони ҳиндӣ буда, тарҷуман вай «музика» аст. Музикаи ҳиндӣ асосан ба шаш шўъба тақсим меёбад ва ҳар кадоми онҳоро «роқнӣ» (rogni) мегӯянд.

Ҳавои «Рок», ки имрӯз дар кӯҳистони Тоҷикистон ҳаст ва Шариф Ҷӯраев вайро бо ҷӯшу хурӯши санъатқорона меҳонад, ана аз ҳамин музикаи ҳиндӣ гирифта, мувофиқи завқи худ тамоман аз сари нав сохта баромадаанд ва Шариф Ҷӯраев аз бештарин хонандагони имрӯзаи ин ҳаво мебошад.

* * *

Мо дар ин ҷо якчанд калима аз асбобҳои музикавии тоҷикӣ гап задан меҳомем: яке аз соҳҳои бисёр қадимӣ, ки вайро Рӯдакӣ менавохт ва барбат меномиданд ва ҳоло панҷтор мегӯянд, дар кӯҳистон навохта мешавад. Чанг низ аз асбобҳои бисёр қадимии тоҷикӣ аст, ки то ҳол ҳамаи миллатҳои шарқӣ вайро менавозанд ва бо номи тоҷикиаш ном мебаранд. Рӯдакӣ ҳам ин созро менавохт ва дар ҳаққи вай гуфтааст:

Рӯдакӣ чанг бигирифтӯ навохт,
Бода андоз — ў суруд андохт.

Ғижжак низ аз асбобҳои бисёр қадимӣ аст, ки тоҷикон ва ҳамаи халқҳои Шарқ менавозанд. Чомӣ дар ҳаққи ғижжак мегӯяд:

Садои он ғижжакам кушту савти он ғижжак.
Кӣ шӯри маҷлиси ушшоқ шуд зи пурнамакӣ.

Даф-дойра низ аз асбобҳои бисёр қадимӣ аст, бо вай усули ҳавоҳо нигоҳ дошта мешавад, дар «Уфар», «Тарона» ва рақс аз вай мустақилона фоида бурда мешавад.

Ҳофиз дар ҳаққи даф-дойра гуфтааст:

Муғанӣ, биё бо манат чанг нест!
Кафе бар дафе зан гарат чанг нест!
Шунидам, ки гар ғам расонад газанд,
Хурӯшидани даф бувад судманд.

Ва як шоири дигари тоҷик дар ҳаққи дойрадаф гуфтааст:

Чун дойра мо зи пӯстпӯшони туюм,
Аз дойраи ҳалқабағӯшони туюм,
Гар бинвозӣ ба ҷон хурӯшони туюм.
Гар нанвозӣ ҳам аз хамӯшони туюм.

Рубоб ҳам аз асбобҳои қадимӣ аст, ки дар Ҳиндустон, Афғонистон ва дар кӯҳистони Тоҷикистон навохта мешавад. Ҳофиз рубобро дар ин байти худ ёд кардааст:

Чу ғам лашкар орад, биёро сафе!
Зи чангу рубобу зи ною дафе!

Инчунин дутор, танбӯр (сетор), балабон, сурнай барин созҳо то ҳол бо номҳои тоҷикии худ зинда буда, тоҷикон ва ҳамаи халқҳои Осиёи Миёна менавозанд.

Чортор, панҷтор, тавлак ва дунбак барин созҳо ҳастанд, ки дар кӯҳистон махсусанд ва аз инҳо дунбак (тунбак) дар Бухоро ҳам навохта мешавад.

* * *

Тамошои сахнагӣ ва театр бо шакли ҳозирааш то революция дар байни тоҷикон набуд. Лекин комедияҳои халқӣ, хоҳ дар кӯҳистон бошад, хоҳ дар пойин, мавҷуд буд.

Халқӣ тоҷик, ки дар тӯйҳо, дар сайру тамошоҳо, ё дар меҳмонхонаҳо барои шабнишинӣ ғун мешуданд, як машғулияти вақтхушӣ ва шабхушии онҳо баъд аз музика ва рақс тақлидчигӣ буд. Тақлидчиён ва ширинкорони халқӣ, ки мо онҳоро бо термини имрӯза актёр номем мумкин аст, тақлидҳои бағоят характернок карда, ба синфи ҳокими онвақта, тамошобинони худро меҳандонанд.

Тақлидчиён мисли муаллими мактаби кӯҳна — мактабдорро тақлид карда, бесаводӣ, бекифоятӣ, ба болои ин дилсахтӣ, ваҳшигӣ, гурусначашмӣ ва дигар сифатҳои ўро фош мекарданд.

Яке аз муфтхӯрон маддоҳ буд, ки бо хурофотҳои динӣ майнаи одамонро заҳрдор карда, дар муқобили ин «хизмати худ» кисаи мардумро ҳолӣ мекард.

Як мавзӯи муайяни тақлидчиёни тоҷик ана ҳамин маддоҳ буд. Тақлидчӣ ба қиёфаи яке аз маддоҳони маълум даромада, овоз, оҳанг ва ҳаракатҳои ўро тақлид карда, ҳам ўро, ҳам гуфтаҳои ўро масҳара мекард.

Аз дасти тақлидчиёни халқӣ қозӣ, раис, амлокдор барин торочкунандагони мол ва харобкунандагони аҳволи халқ ҳам намонд. Тақлидчиён яке раис, дигаре қозӣ ва сеюмӣ амлокдор ё миршаб шуда, ба болои асп мебароманд. Инҳо ба асп ба ҷои даврӣ¹ бўрьё ё чипта, ба ҷои

¹ Даврӣ — ҷуди зарбофти асп.

абзол² лух ва ба ҷои қўтоси³ гарданбанд сабзимадони⁴ бедро зада савор мешуданд.

Инҳо «ман қозиам», «ман раисам», «ман амлокдорам» ё «миршабам» гуфта, ба онҳо тақлид карда гап мезаданд ва қорҳои нолоиқ ва қирдорҳои бади онҳоро дар пеши мардум фош карда, онҳоро расво мекарданд.

Ин гуна қорҳо қобилияти актёрӣ доштани халқро нишон диҳад ҳам, ҳеҷ гоҳ ба ҷои тамошои сахнагӣ ва театр намегузашт.

Дар байни халқӣ тоҷик дар аввалҳои революция ҳам бо забони худашон пьеса ва тамошои сахнагӣ пайдо нашуда буд. Ба ин ташвиқоти контрреволюционии пантуркистон, ки «забони тоҷикӣ нозук аст ва қобилияти сахнагӣ надорад» гуфта мегаштанд, қисман сабаб шуда буд.

Тамошои сахнагии тоҷикон фақат даҳсола таърих дорад... Ривочи ҳақиқии сахна ва театри тоҷик танҳо дар солҳои охир сар шуд. Халқӣ тоҷик дар ин муддати кӯтоҳ ба як чанд пьесаи музикавӣ, драмавӣ ва ба ду операи оригиналӣ ва ба якчанд репертуарҳои классикии тарҷумагӣ соҳиб гардид.

Санъати сахнагии халқӣ тоҷик дар ин муддати кӯтоҳ ба дараҷаи шинохтанашуданӣ ривоч гирифт, вай ба ин шараф сазовор гашт, ки ба тамошобинони пойтахти сурхи ватани азизи социалистии мо — Москва худро нишон диҳад...

Халқӣ тоҷик дар ин пешрафти худ аз сиёсати миллии ҷумҳурии Ленин ва аз ёрмандии ҷумҳурии Советӣ ва халқӣ кабири рус миннатдор аст.

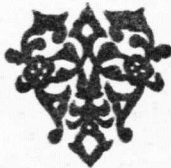
Мо боварӣ дорем, ки санъаткорони тоҷик аз Декадаи худ, ки дар Москва мегузаронанд ба сифати як мактаби олии санъат ғойада мебаранд ва бо ёрмандии матбуот ва танқидчиёни пойтахти азими мо санъати миллишаклу социалистимазмунӣ худро боз ҳам ривоч медиҳанд.

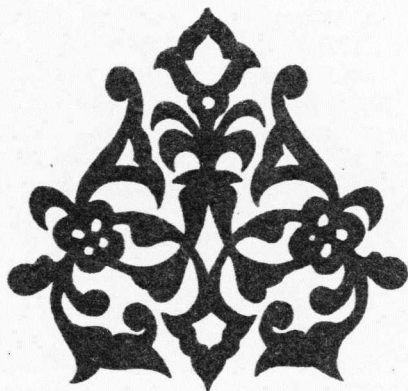
«Шарқи сурх», № 3 (10) соли 1941.

² Абзол — лаҷоми зулфдори заррин

³ Қўтос — пулаки тиллой, ки дар гардани аспми амир меовехтанд.

⁴ Сабзимадон — гули дарахти бед.

ШАШМАҚОМ

САРСУХАН

Мусиқаи халқи тоҷик монанди санъати расомӣ, наққошӣ, меъморӣ ва адабиёти бадеии ӯ таърихи дуру дарозе дорад.

Мо таърихи пеш аз исломият (пеш аз истило ёфтани арабҳо ба Осиёи Миёна) мусиқаи халқи тоҷикро, бинобар набудани манбаъҳо дар дасти нависандаи ин сатрҳо, ба як тараф гузошта, баъзе нуктаҳои баъд аз исломияти вайро қайд карда мегузарем.

Пеш аз ҳама мо бояд ҳамин нуктаро қайд кунем, ки мусиқаи халқи тоҷик бо адабиёти классикии вай баробар тараққӣ карда ва ривоч гирифта омадааст ва як қисми шоирони тоҷик, ки дар шеър ном баровардаанд, дар мусиқа ҳам мутахассис будаанд. Ҳатто баъзе аз онҳо шеъри худро худ бастакорӣ карда, бо созу суруд худ месароиданд.

Яке аз аввалин шоирони баъд аз исломияти халқи тоҷик Ҳаким Абуҳафси Суғдӣ (Самарқандӣ) аст (охирҳои асри VII ва аввалҳои асри VIII), ки назар ба нақли сарчашмаҳо «мушиқор» ном асбоби мушиқаро (ки дар забони ҳозира «най» меноманд) сохтааст*.

Дар мусиқа тахассус доштани устод Рӯдакӣ (асри IX—X) дар шеър чӣ қадар ки шӯҳрат ёфта бошад, дар мусиқа ҳам ҳамон қадар номвар будани ӯ ва шеърҳои худро худ суруда соз навохтанаш маълум аст.

Донишманди машҳури халқи тоҷик — Абӯалӣ ибни Синоӣ Бухорӣ (980—1037) қисми чоруми «Донишнома» ном китоби машҳури худро, ки ба забони тоҷикӣ таълиф ёфтааст, ба мусиқа бахшидааст ва назар ба қавли сарчашмаҳои таърихӣ-адабӣ Абӯалӣ ибни Сино «шаҳ-

ноӣ» ном асбоби мушиқаро (ки дар забони ҳозираи тоҷик «сурнай» меноманд) низ ихтироъ кардааст.

Шоири машҳури ҳинд-тоҷик Хусрави Деҳлавӣ (1253—1325) ҳам ба мусиқа машғулият кардааст ва назар ба гуфтаҳои сарчашмаҳои ҳиндӣ-тоҷикӣ Хусрави Деҳлавӣ «сато» ном як асбоби мушиқӣ ҳам сохтааст (як дона аз «сато» дар Тошканд мавҷуд аст).

Дар асри XV шугли аҳли илм ва арбоби адабиёти тоҷик ба мусиқа боз ҳам зиёдтар шуд. Аз олимони машҳури он замон Мавлоно Алишоҳ, Мирмуртоз ва аз аҳли девон қонуннавози машҳур Хоҷа Шаҳобиддин Абдулло Марворид ва аз шоирони забардасти тоҷик Мавлоно Биноӣ ба назариёт ва амалиёти мушиқӣ машғулият кардаанд ва ҳар кадом ба мусиқа бахшида китоби ҷудогона навиштаанд.

Олим ва шоири бузурги тоҷик Мавлоно Нуриддин Абдурахмони Ҷомӣ (1414—1493) низ дар бораи мусиқа китоби махсусе навиштааст*. Алишер Навоӣ дар «Ҳамсат-ул-мутаҳайирин»* ном асари худ, ки ба Ҷомӣ бахшида таълиф кардааст, дар бораи ҳамин асари Ҷомӣ «дар ин фан монанди ин китоби покиза ва ғоидабахше нест», мегӯяд.

Муаллифони асарҳои мушиқавии тоҷикӣ дар ҳар аср ва замон будаанд ва то асрҳои охир давом намуда омадаанд. Дар асри XIX Аҳмадмахдуми Дониш (1827—1897), Исомахдум (1827—1888), Абдулқодирхоҷаи Савдо, (1823—1873) дар назариёт ва амалиёти мусиқаи классикии тоҷик муваффақият ва шӯҳрати калоне ба даст даровардаанд. Савдо «Шашмақом»-ро

бо ҳамаи шӯъбаҳои аз худ кард, навишт, навохт ва суруд.

Исо-махдум бо вучуди мусиқаро аз худ карданаши назариёти ин санъатро ба шакли китоб нанавиштааст, аммо ҳамаи ҳавоҳои тоҷикиро ҳам менавохт ва ҳам месуруд. Аҳмад-махдуми Дониш (Аҳмади Қалла) бошад, дар бораи мусиқӣ китобҳои махсусе таълиф кард, навохтани ҳамаи мақомҳои аз худ намуд ва ҷавонони пуристеъдодро ба гирди худ ғун карда, онҳоро омӯхт. Раҳмат-хоҷаи ғиждувонӣ, Қорӣ Қаромати дилкаши бухорӣ (вафоташ 1902) ва чанде дигар дар мусиқа аз шогирдони ба камолрасида ва шӯҳратёфтаи Аҳмади Дониш буданд.

«Шашмақом», ки номи умумии мусиқаи классикии халқӣ тоҷик аст, якбора ба ин шакли ҳозираи мукамалшудааш нарасидааст, балки монанди ҳунари ва пешаҳои дигар бо хизмат ва ихтироӣ одамони бисёр — сарояндагон, навозандагон ва бастакорони бисёре такмил ёфтааст.

Фақат тухм ва решаҳои ин санъат чандин аср пештар дар замини дили халқ кошта шуда, бо обёрӣ ва пуркори мутахассисон ва ҳаваскорони бисёре ба воя расидааст.

Масалан: «Ушшоқ» дар «Шашмақом» якҷои муҳимро ишғол мекунад ва бо номҳои бисёре ёд карда мешавад, шӯъба ва таронаи бисёре дорад. Аз рӯи ривояти Низомии Арӯзии Самарқандӣ дар «Чаҳор мақола» ном асари худ (чопи Голландия, соли 1909, саҳифаи 33), устод Рӯдакӣ дар бораи ташвиқи Насри Сомонӣ аз Ҳирот ба сафари Бухоро, қасидаи машҳури худро дар ҷанг бо ҳавои «Ушшоқ» навохта сурудааст*.

Маълум аст, ки яке аз ҳавоҳои умумии «Шашмақом»-и тоҷикӣ «Тарона» аст. «Тарона» як оҳанги шӯҳшанги тарабафзо буда, дар мусиқаи классикии ҳозираи халқӣ тоҷик дар паси ҳар мақом навохта ва суруда мешавад. Назар ба нақли муаллифи «Матлаъ-ул-улум ва маҷмаъ-ул-фунун» (чопи Ҳинд, соли 1873, саҳифаи 261) «Тарона»-ро устод Рӯдакӣ ихтироъ карда ва рубоихҳои худро дар ҳамин ҳавоҳо хондааст.

Мусиқаи классикии тоҷикӣ — «Шашмақом» — ҷунон ки баъзеҳо гумон мекунанд, махсуси синфи ҳоким набуда аз ҳама бештар оммаи халқӣ тоҷик ин санъатро азони худ донистааст. Нависандаи ин сатрҳо Ҳанӯз дар ёд дорам, ки деҳқонон ва говронони деҳот, бо ҳамаи бесаводиашон, дар вақти кори шабонашон «Шашмақом» мехонданд, инчунин аз деҳқонбачагон хеле бастакорон, навозандагон ва сарояндагон расида ба такмили ин санъати классикии кӯшидаанд. Ҷунончи: Усто Тӯла, Усто Тоҷӣ, Усто Шароф, Усто Шодӣ, Усто Эргаш — ҳамаи ин деҳқонбачагонӣ Ғиждувон ва ҳамагӣ бесавод буда, бо кӯшиши худ дар қатори устодони номдори ин ҳунар даромадаанд.

Хизмати як қатор олимони мусиқашиносии тоҷик то Революцияи Кабири Социалистии Октябр ин шуда омадааст, ки ҳар кадом дар замонҳои худ эҷодиёти устодони халқро аз ҷиҳати

назарӣ тасниф намуда ҳавоҳоро бо як шакли ибтидоӣ ки «Адвор» меномиданд ба қалам гирифтаанд, ҳатто баъзе ҳавоҳоро ба номи бастакорон (ҷунончи: Насруллоӣ, Мухаммаси Ҳоҷихоҷа, Мирзо Ҳаким ва дигарҳо) қайд кардаанд.

«Адвор»-нависӣ ба шакли ибтидоии нотанависӣ буд, ки ҳеҷ гоҳ ҳунари як бастакорро бо ин кор пурра нишон додан мумкин набуд ва аз рӯи «Адвор» ҳеҷ кас як ҳаворо суруда ё ин ки навохта наметавонист. Фақат донишмандони мутахассис аз он ишораҳои «Адворӣ» як назарияро тахмин мекарданд.

Бинобар ин ягона роҳи меросбарӣ аз ин санъат «Даҳанақӣ омӯхтани шогирд аз устод» буд. Сабаб ҳамин аст, ки ҳунаро ва ихтироъҳои баъзе устодони забардаст баъд аз сарашон аз миён мерафт ва ҳеҷ набошад пурра ба авлодашон намерасид.

Албатта, баъд аз Революцияи Кабири Социалистии Октябр, хусусан баъд аз он ки ҷавонони мо дар давраи пурсанъати советӣ бо ёрии халқӣ бузургии рус ва бо тарбияи устодони санъати олии вай музикаро ба роҳи илмӣ ҳозира омӯхтанд, ҳеҷ кас розӣ шуда наметавонист, ки «Шашмақом» — ин мероси маданияи бузургии халқӣ тоҷик беному нишон аз миён равад, ё дар китобҳои кӯхнаи архивбоб дар «Адвор»-и тилисмонанди каснафаҳм пӯсида равад.

Ин буд, ки дар ин соҳа баъзе ташаббусҳои нишон дода шуд ва ниҳоят дар солҳои охир, ҷун даҳҳо нафар ҷавонон он мактабҳои санъати советиро дар Москва тамом карда омаданд, вақти пурра ба нота гирифтани мусиқаи классикии халқӣ тоҷик — «Шашмақом» расид.

Управлениҳои корҳои санъат дар назди Совети Вазирони республикаи Тоҷикистон хизмати ба нота гирифтани «Шашмақом»-ро ба донишмандтарини имрӯзаи «Шашмақом» Бобоқул Файзуллоев ва аз ҷавонони композитор рафиқон Шохназар Соҳибов ва Фазлиддин Шаҳобов, ки ба замми таҳсили имрӯзаи санъати мусиқаро гузаштанишон, шашмақомдон ҳам ҳастанд ва ин мусиқаи классикии халқӣ тоҷикро дар навозиш ва хониш хеле устодона адо карда метавонанд, супорида шуд*.

Дар натиҷаи меҳнати самимона ва содиқонаи ин се нафар номбурдагон, китоби нотаи «Шашмақом», ки дар даст доред, ба майдон омад ва ба ин восита як мероси маданияи гузаштагонии халқӣ тоҷик ба авлоди оянда боқӣ монд*.

Мо ташаббуси Управлениҳои санъат, фидокориҳои рафиқон Файзуллоев, Соҳибов ва Шаҳобовро табрик менамоем ва ин тӯҳфаро дар иди 20-солагии Республикаи Советии Социалистии Тоҷикистон яке аз тӯҳфаҳои муносиб мешуморем ва ба вучуд омадани ин корро яке аз натиҷаҳои сиёсати миллии партияи пуршарафи Ленин медонем.

*Ходими Хизматнишондодаи
илмҳои Тоҷикистон,
доктори фанҳои филологӣ
САДРИДДИН АЙНӢ*

МАРШИ ҲУРРИЯТ
(Ба ҳавои «Марсельеза»)

Муסיқии РУЖЕ ДЕ ЛИЛЬ

Vigorous risoluto

S

A

Coro

T

B

F-no

Эй си - там - ди - да - гон, эй а - си - рон! Вақ - ти

8-----

Муж - да - го - нӣ ди - хед, эй фа -

о - зо - ди - и мо ра - сид. Муж - да - го - нӣ ди - хед, эй фа -

- қи - рон! Дар ча - хон суб - хи шо - дй да - мид. То ба

- қи - рон! Дар ча - хон суб - хи шо - дй да - мид. То ба

кай ғус - са хўр - дан ба ҳас - рат, баъд аз ин шод - мо - нй на -

кай ғус - са хўр - дан ба ҳас - рат, баъд аз ин шод - мо - нй на -

- мо! Бас ча_фо, бас си_там!.. Эй а_до_лат! Дар ча_

- мо! Бас ча_фо, бас си_там!.. Эй а_до_лат! Дар ча_

8-----

Нақарот:

- ҳон ҳукм - ро - нӣ на_мо! Ин_ти_қом! Ин_ти_қом! Эй ра_

- ҳон ҳукм - ро - нӣ на_мо! Ин_ти_қом! Ин_ти_қом! Эй ра_

8-----

- фи - қон! *ff.* Эй ча - фо - ди - да - гон! Эй ша - фи - қон! Эй ча -
 - фи - қон! *ff.* Эй ча - фо - ди - да - гон! Эй ша - фи - қон! Эй ча -
 - фи - қон! *ff.* Эй ча - фо - ди - да - гон! Эй ша - фи - қон! Эй ча -
 - фи - қон! *ff.* Эй ча - фо - ди - да - гон! Эй ша - фи - қон! Эй ча -

- фо - ди - да - гон! *mf* Эй ша - фи - қон! *cresc. molto* Баъд аз ин дар ча -
 - фо - ди - да - гон! *mf* Эй ша - фи - қон! *cresc. molto* Баъд аз ин дар ча -
 - фо - ди - да - гон! *mf* Эй ша - фи - қон! *cresc. molto* Баъд аз ин дар ча -
 - фо - ди - да - гон! *mf* Эй ша - фи - қон! *cresc. molto* Баъд аз ин дар ча -

- ҳон ҳукм - рон бод ранҷ -
 - ҳон ҳукм - рон бод ранҷ -

ff ff ff ff

1, 2 3
 - бар, барз - гар бо ти-фоқ! фоқ!
 - бар, барз - гар бо ти-фоқ! Ху - ни фоқ!

f f ff

I

Эй ситамдидагон, эй асирон!
Вақти озодии мо расид.
Муждагонӣ диҳед, эй фақирон!
Дар ҷаҳон субҳи шодӣ дамид.

То ба кай ғусса хӯрдан ба ҳасрат.
Баъд аз ин шодмонӣ намо!
Бас ҷафо, бас ситам!.. Эй адолат!
Дар ҷаҳон ҳукмронӣ намо!

Нақарот:

Интиқом! Интиқом! Эй рафиқон!
Эй ҷафодидагон! Эй шафиқон!
Баъд аз ин дар ҷаҳон ҳукмрон бод
Ранҷбар, барзгар бо тифоқ!

II

Хуни мо шуд ҳадар рӯзгорон,
Бар муроди ду-се нобакор.
Бар муроди дили дӯстдорон,
Ҷони ин нобакорон барор!

Дар ҷаҳон зулми золим намонад,
Ҳам ҷафо, ҳам ситам, ҳам нифоқ.
Дар ҳама шаҳди шодӣ ҷашонад
Ранҷбар, барзгар бо тифоқ!

Нақарот.

III

Ҳар ситамгори дун хурраму шод
Солҳо ҷоми ишрат ҷашид.
Дар шаби тираи ҷавру бедод
Ҳар ситамдида меҳнат ҷашид.

Оқибат офтоби адолат
Бар сари бенавоён битофт.
Аз ҷаҳон нест шуд зулму зулмат,
Мустабид дар ҷаҳаннам шитофт.

Нақарот.

ГУЛШАН

Оҳанги халқӣ
Такмили Б. ШАРОВ

Allegretto

S
A
Coro
T
B

F-no

p *cresc.*

Дӯс - тон, ар - зи у - ме - дам

Дӯс - тон, ар - зи у - ме - дам

dim. *p*

cresc. *dim.*

бар ни - го - ри ман ба - ред!

бар ни - го - ри ман ба - ред!

cresc. *dim.*

f *cresc.* *dim.*

А! А!

Рах - ма - те бар хо - ти - ри ум - мед - во - ри

f *cresc.* *dim.*

1 2

ман ба - ред!

f *dim.* *f* *dim.*

mf *mf* *mf* *mf*

Е ба ман аз гар - ди ро - ҳаш

rit. *a tempo*

суп - ма - во - рй о - ва - ред,

суп - ма - во - рй о - ва - ред,

The first system consists of four staves. The top two staves are vocal parts with lyrics in Russian. The bottom two staves are piano accompaniment. The music is in a minor key, indicated by one flat in the key signature.

tr *tr* *tr* *tr*

ё ма - ро дар рах - гу - зо - ри шах - са - во - ри

ё ма - ро дар рах - гу - зо - ри шах - са - во - ри

The second system also consists of four staves. The top two staves are vocal parts with lyrics in Russian. The bottom two staves are piano accompaniment. The music continues in the same minor key. The word "tr" (trill) is marked above the first note of each vocal line in this system.

Барои такрор

ман ба_ред!

ман ба_ред!

f *dim.* *mp rit.*

Барои хотима

mp cresc. *f*

I

Дӯстон, арзи умедам бар нигори ман баред!
 Раҳмате бар хоҳири уммедвори ман баред!
 Ё ба ман аз гарди роҳаш сурмаворӣ оваред,
 Ё маро дар раҳгузори шаҳсавори ман баред!

II

З-ин диёру шаҳр тангам, бе лаби лаълаш, магар
 Лутф ореду маро дар назди ёри ман баред!
 Еди он оҳунигоҳу он узори ҳамчу гул
 Бурд сабрам, ин сухан бар гулғузори ман баред!

ҶОНОНИ МАН ИН АСТ
(Мухаммас бар ғазали Қамоли Хуҷандӣ)

Муסיқии Ф. ШАҲОВОВ

Molto moderato

mf

p

Дар бо - ғи ча - ҳон нах - ли ша-кар -

-бо - ри ман ин аст!

Дар хо - ни а - мал лаъ - ли - и хуш.бо -

- ри ман ин аст!

Чо - ни ма - ну чо - но - ни ма - ну ё -

- ри ман ин аст! «Гү, халқ би - до -

- нанд, ки дил-до - ри ман ин аст! Дил-до -

- ри ча - фо - ко - ри си - там - го - ри ман ин

аст! Эй

бод, ра - сон бар қа - да - маш мул - та - ма - си

ман! Шо - яд ша - вад ин лут - фи ту фарь.

- ёд - ра - си ман! Дар о - ла - ми им - кон

ба чуз ў нест ка - си ман, «Маҳ - бу -

- би ма - ну чо - ни ман - ну ҳам - на - фа - си

ман, хе - ши ма - ну пай - ван - ди ма - ну

ё - ри ма н ин а ст! »

Ҳар чанд ки як бор на - кар.

- дй ту ма-ро ёд, бе ё - ди ту ҳар -

- гиз на - ша - вад хо - ти - ри ман шод,

(цон) вақ-те

ки ди - лам аз га - ми ту буд га - мо -

- бод, «Бу - и са - ри зул-фат ба ман о - вард

ша-бе бод,

аз ҳам на-фа-сон ё-ри ҳа-во-

- до-ри ман ин аст!»

Ай-нӣ шу-да дар ан-чу-ма-ни

ишқ ға-зал хон, хур-санд ни-ши-над

чи ба вас-лу чи ба хич-рон, он-хо,

ки на-до-нанд су-ру-ри ға-ми-чо-

- нон, «Гү-янд: Ка-мол аз па-и у-чанд

ка_нй чон? То ҳаст зи чо _

- нам ра_ма_қе-ко - ри манин аст!»

Дар боғи ҷаҳон нахли шакарбори ман ин аст!
 Дар хони амал лаълии хушбори ман ин аст!
 Ҷони ману ҷонони ману ёри ман ин аст!
 «Гӯ, халқ бидонанд, ки дилдори ман ин аст!
 Дилдори ҷафокори ситамгори ман ин аст!»

Эй бод, расон бар қадамаш мултамаси ман!
 Шояд шавад ин лутфи ту фаръёдраси ман!
 Дар олами имкон ба ҷуз ӯ нест каси ман,
 «Маҳбуби ману ҷони ману ҳамнафаси ман,
 Хеши ману пайванди ману ёри ман ин аст!»

Ҳарчанд ки як бор накардӣ ту маро ёд,
 Бе ёди ту ҳаргиз нашавад хотири ман шод,
 Вақте ки дилам аз ғами ту буд ғамобод,
 «Бӯи сари зулфат ба ман овард шабе бод,
 Аз ҳамнафасон ёри ҳаводори ман ин аст!»

Айнӣ шуда дар анҷумани ишқ ғазалхон,
 Хурсанд нишинад чи ба васлу чи ба ҳиҷрон,
 Онҳо, ки надонанд сурури ғами ҷонон,
 «Гӯянд: Камол, аз пай ӯ чанд канӣ чон?
 То ҳаст зи ҷонам рамақе — кори ман ин аст!»

ЗУЛФИ МУШКИН
(Муҳаммас бар ғазали Ҳофиз)

Муסיқии Ш. СОҲИБОВ

Tempo di Valse

да - во - е на - до - рад, та - нам бе

на - во - лат на - во - е на - до - рад,

«Ди - лам бе ча - мо - лат са - фо - е

на - до - рад, чу бе - го - на - е, к-ош -

но - е на - до - рад».

Гу - ли рӯ - и зе - бо, ба - ру дӯ -

- ши нас - рин, қа - ди сар - ви раъ -

- но, та - ни со - фи си - мин, ла - би

лаъ - ли гӯ - ё, са - ри зул -

- фи муш - кин - са - ри зул - фи муш - кин -

«Ха - ма чиз до - рад ди - ло - ро -

mf

му ле — кин — да — ре — го, ки бо мо

p

ва — фо — е на — до — рад! Да — ре — го,

ки бо мо ва — фо — е на — до —

Барои такрор Барои хотима

— рад!» — рад».

f

I

Сарам чуз хаёлат ҳавое надорад,
Ғамаи бе висолат давое надорад,
Танам бе наволат навое надорад,
«Дилам бе ҷамолат сафое надорад,
Чу бегонае, к-ошное надорад».

Гули рӯи зебо, бару дӯши насрин,
Қади сарви раъно, тани софи симин,
Лаби лаъли гӯё, сари зулфи мушкин —
«Ҳама чиз дорад дилорому лекин —
Дарега, ки бо мо вафое надорад!»

II

Ба он рӯи зебо, ба он холи мушкин,
Ба ин қадди раъно, ба ин зулфи пурчин
Супурдам дили хешро пок, лекин
«Матон дили поки ушшоқи мискин
Ба бозори ҳуснаш баҳое надорад».

Дили Айнӣ ошуфта гашта чу мӯят,
Шабу рӯз гардид дар ҷустуҷӯят,
Сафо ёфт охир зи рӯи нақӯят.
«Чу моҳ аст равшан, ки бе меҳри рӯят
Дилу ҷони Ҳофиз сафое надорад».

АЗ ДАСТ РАФТ

(Романс)

Муסיқии З. ШАҲИДИ
Тахрири Б. ЗЕЙДМАН

Andantino

mp

legato sempre

p

То ма-ро он ну - ри чаш - ми меҳ - ру -

p

- бон аз даст рафт, то - қа - ти

тан, саб - ри дил, о - ро - ми чон аз даст

рафт. Рафт он гул аз на -

cresc. poco *mf*

- зар ё - ро - и фаръ - ё . дам на - монд,

бул - бу - ли шў-ри - да - е - ам, ки фи -

- ғон аз даст рафт.

cresc.

Ғуф - та бу - дам дар ша-би

mf

хич-рон ши-ке - бо-й ку-нам, ох!

The first system of the musical score consists of a vocal line and a piano accompaniment. The key signature is D major (two sharps). The vocal line is written in a single staff with a treble clef. The piano accompaniment is written in two staves (treble and bass clefs) with a grand staff bracket. The lyrics are in Cyrillic script: "хич-рон ши-ке - бо-й ку-нам, ох!". The melody is characterized by a series of eighth and sixteenth notes, with a long note on "бо-й" and a final note on "охла".

Ак - нун чун ку-нам, саб - ру та - вон

The second system continues the musical score. The vocal line and piano accompaniment are in the same key and style as the first system. The lyrics are: "Ак - нун чун ку-нам, саб - ру та - вон". The piano accompaniment features a consistent eighth-note pattern in the right hand and a more varied bass line in the left hand.

аз даст рафт. Дар ча-хо - ни бе - ва-

The third system concludes the musical score. The vocal line and piano accompaniment are in the same key and style. The lyrics are: "аз даст рафт. Дар ча-хо - ни бе - ва-". The piano accompaniment ends with a final chord in the right hand and a sustained note in the left hand.

- фо дил - бан - ди ман он бу - ду бас, рафт

cresc. legato sempre

дил - бан-дам, са - зад гу - ям ча -

f

- хон аз даст рафт. Рафт то

до-мо - ни о - ро - ми ди - лу чо - нам зи каф

қис - са кў - тоҳ ме - ку-нам,

гў - ё ки қон аз даст рафт. Қис - са

dim. *mp*

кӯ — тоҳ ме — ку-нам, гӯ — ё ки чон

аз даст рафт.

dim. *p*

То маро он нури чашми меҳрубон аз даст рафт,
Тоқати тан, сабри дил, ороми ҷон аз даст рафт.

Рафт он гул аз назар ёрои фаръёдам намонд,
Булбули шӯридаеам, ки фиғон аз даст рафт.

Гуфта будам дар шаби ҳичрон шикебой кунам,
Оҳ! Акнун чун кунам сабру тавон аз даст рафт.

Дар ҷаҳони бевафо дилбанди ман он буду бас,
Рафт дилбандам, сазад гӯям ҷаҳон аз даст рафт.

Рафт то домони ороми дилу ҷонам зи каф,
Қисса кӯтоҳ мекунам, гӯё ки ҷон аз даст рафт.

ДИЛ ХУШ АСТ

Музиқии Н. НАЗАРОВ ва Ҷ. ОХУНОВ

Sostenuto tranquillo

f

p

mf

p

p

Al (M)!

Дил хуш ас - ту гул хуш ас - ту хо - ни-ши бул -

- бул хуш аст, хо - ни-ши бул -

- бул хуш аст, ам - мо ба пе - ши гул хуш аст.

1 2
A! (M)!

The first system of musical notation consists of three staves. The top staff is a single melodic line in treble clef, featuring a series of eighth and sixteenth notes with a long slur over the first two measures. The middle and bottom staves are a grand staff (treble and bass clefs) with a complex accompaniment of chords and single notes, including rests and slurs.

The second system of musical notation also consists of three staves. The top staff begins with the text "A! (M)!" and contains a melodic line with slurs. The middle and bottom staves continue the accompaniment with chords and single notes, featuring rests and slurs.

The third system of musical notation consists of three staves. The top staff has a melodic line with a slur. The middle and bottom staves feature a more active accompaniment, with the bottom staff starting a new melodic line in the third measure. A dynamic marking of *f* (forte) is present in the third measure of the bottom staff.

The fourth system of musical notation consists of three staves. The top staff is mostly empty with a few notes. The middle and bottom staves continue the accompaniment. The bottom staff features a dynamic marking of *p* (piano) and a *cresc.* (crescendo) marking, along with fingerings (2 and 4) and a slur over a sequence of notes.

f

Чон!

У дар он чо, ман дар ин чо но - ла-хо до -

- рам зи ҳаҷр, ў дар он чо,

ман дар ин чо но - ла-хо до - рам зи ҳаҷр,

кай та-вон гуф - тан ма-ро аз

но - ли-ши худ дил хуш аст.

Дил хуш ас - ту гул хуш ас - ту хо-ни-ши бул -

- бул хуш аст, дил хуш ас - ту

50

гул хуш ас - ту хо - ни-ши бул -

- бул хуш аст.

Дил хуш асту гул хуш асту хониши булбул
хуш аст,
Хониши булбул хуш аст, аммо ба пеши гул
хуш аст.
У дар он ҷо, ман дар ин ҷо нолаҳо дорам зи
ҳаҷр,
Кай тавон гуфтан маро аз нолиши худ дил
хуш аст.

ДИЛКАШ АСТ

Оҳанги халқӣ
Такмили А. ЁДГОРОВ

Moderato

қад - ду бас - ту ғаб - ға - бу хо -

лу ла-бо-нат дил-каш аст. Шак-ли аб-ру-ят ка-мон, ам-
то-ри мижго-нат си-нон, ам-

мо ка-мо - нат чон-фа-зост, а!
мо си-но - нат дил-каш аст.

A musical score for the song 'The Rose Tree'. The score is written for voice and piano. The voice part is on a single staff with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The piano accompaniment is on two staves, with the right hand in treble clef and the left hand in bass clef. The key signature is one flat. The tempo is marked 'Andante' and the dynamics are 'mf' (mezzo-forte). The music consists of four measures. The first measure has a whole rest for the voice. The second measure has a half note for the voice. The third and fourth measures have quarter notes for the voice. The piano accompaniment features a melody in the right hand and a bass line in the left hand, with various chords and intervals.

mf

Ҳам гу-лис-то - ни ча мо - ли бе-за-во - лат дил - ку-шост,

mf

ҳам ба-ҳо-рис - то-ни ҳус-ни бе-ҳа-зо - нат дил - каш аст

(дил - каш аст.)

f

Ҳам хи-ро-мат дил-ра-бо - ю

ҳам а-до - ят дил - фиреб, *p* ҳам ка-ло-мат дил-ни-ши-ну

ҳам за-бо - нат дил-каш аст. *A!*

mf

f Ал-ға-раз сар то ба по - ят

ко-ни хус-ни дил-ба-рист,

хам ша-кар-о - ме - зи-и тав -

- ри ба - ё - нат дил-каш аст (дил-каш аст.)

Ал-ға-раз сар то ба по-ят ко-ни хус-ни дил-ба-рист,

p

ҳам ша-кар-о - ме-зи-и тав - ри ба-ё-нат

дилкаш аст. A!

mf

p

A!

p

Рӯю мӯю чашму абрӯю даҳонат дилкаш аст,
Қадду басту ғабғабу холу лабонат дилкаш аст.

Шакли абрӯят камон, аммо камонат ҷонфазост,
Тори мижгонат синон, аммо синонат дилкаш аст.

Ҳам гулистони ҷамоли безаволат дилкушост,
Ҳам баҳористони ҳусни беҳазонат дилкаш аст.

Ҳам хиромат дилрабою ҳам адоят дилфиреб,
Ҳам каломат дилнишину ҳам забонат дилкаш аст.

Алғараз, сар то ба поят кони ҳусни дилбарист,
Ҳам шакарomezии таври баёнат дилкаш аст.

ШАКАРХАНДИ ШУМО

Оҳанги Ҷ. МУРОДОВ
Такмили Ф. ОДИНАЕВ

Allegretto

p

mf

mf

Ин ҳа-ма ши-рин-ла-бон

p

аф-то-да дар бан-ди Шу-мо,

mf

я-не аз цон бан-да - и

p

лаъ - ли ша-кар - хан - ди Шу-мо.

Аз хи-ро - ми дӯш дар

mf

даъ - во - и раъ - но - й ба бог

p

mf

Аз хи-ро - ми дӯш дар

даъ - во-и раъ - но - й ба боғ

банд кар - да най-ша-кар - ро

қо-ма - ти қан - ди Шу-мо.

First system of the musical score. It features a vocal line in treble clef with a key signature of two sharps (F# and C#). The piano accompaniment is in bass clef. The system includes a forte (*f*) dynamic marking and a fermata over a measure in the vocal line.

Second system of the musical score, continuing the vocal and piano parts from the first system. It maintains the same key signature and includes a piano (*p*) dynamic marking.

Third system of the musical score. The vocal line includes the lyrics "Эй қа-ду рух - со-ру зул - фу". The piano accompaniment features a mezzo-forte (*mf*) dynamic marking.

Fourth system of the musical score. The vocal line includes the lyrics "чаш-му аб - рӯ, раҳ-ма-те!". The piano accompaniment features a forte (*f*) dynamic marking.

8

f

Як ди-ли мис - кин чй хо - хад

mf

кард бо чан - ди Шу-мо.

f

Гар чи рафт аз ё - да-тон ё - ди ди-ли

mf

(4)

Ғам - ги - ни мо, *mf*
дур бод

аз ғам, и - ло - қо, табъ-и хур -

- сан - ди Шу-мо.

8va

ff
Чо - не!

mf

Кай бу-вад аз лут-фа-тон бар

f

ор - зу - и дил ра-сид.

mf

Ай-ни-и бе - чо-ра, яъ - не

mf

ор - зу - ман - ди Шу-мо.

Ин ҳама ширинлабон афтода бар банди Шумо,
Яъне аз қон бандаи лаъли шакарханди Шумо.

Аз хироми дӯш дар даъвои раъноӣ ба боғ
Банд карда найшакарро қомати қанди Шумо.

Эй қаду рухсору зулфу чашму абрӯ, раҳмате!
Як дили мискин чӣ хоҳад кард бо чанди Шумо.

Гарчи рафт аз ёдатон ёди дили ғамгини мо,
Дур бод аз ғам, илоҳо, табъи хурсанди Шумо.

Кай бувад аз лутфатон бар орзуи дил расад
Айнии бечора, яъне орзуманди Шумо.

РУЗИ ИД АСТ

Оҳанги халқӣ
Такмили А. ЕДГОРОВ

Allegretto

f

Рӯ - зи ид аст, эй ҳа - ри -

mf

- фон бо - да дар со - ғар ку - нед!

1

2

Мех-на-ти си - рӯ-за бо

як чом дур аз сар ку-нед!

simile

Бо на - во - и чан - гу тан - бӯ - ру ду - то - ру но - ю даф,

но - му нан - гу ил-му ақ - ли зӯхд - ро аз сар ку-нед!

но-му нан - гу ил-му ақ -

- ли зүхд - ро аз сар ку-нед!

Дил-ба-ре ё - бе - ду бин - ши-нед бо ў хуш ба айш,

дил - ба - ре ё - бе - ду

бин - ши-нед бо ў хуш ба айш, май-гу-со - рй ме - ку - нед

им - рӯз, бо дил - бар ку-нед!

май-гу-со - рй ме-ку-нед им - рӯз, бо дил - бар ку-нед!

Музыкальный фрагмент, включающий вокальную партию и фортепианное сопровождение. Музыка написана в G-мажоре и 4/4 такте.

Вокальные партии:

- До - де!
- Чун шу-мо -
- ро ром шуд дар нарма чаш - мй он ги-зол,

Пiano accompaniment includes chords and melodic lines in both hands, with dynamic markings *f* and *ff*.

Чун шу-мо - ро ром шуд дар нарма - чаш -

- мӣ он ғи-зол, ин ға-зал аз гуф-та - и Ай - нӣ ба пе -

- шаш сар ку-нед! Ин ға-зал

аз гуф-та - и Ай - нӣ ба пе - шаш сар ку - нед!

Рӯзи ид аст, эй ҳарифон, бода дар соғар кунед!
Меҳнати сирӯза бо як ҷом дур аз сар кунед!

Бо навои чангу танбӯру дутору ною даф
Ному нангу илму ақли зӯҳдро аз сар кунед!

Дилбаре ёбеду биншинед бо ӯ хуш ба айш,
Майгусорӣ мекунед имрӯз, бо дилбар кунед!

Чун шуморо ром шуд дар нармчашмӣ он ғизол,
Ин ғазал аз гуфтаи Айни ба пешаш сар кунед!